

mint a posztmodern kísérletező alkotóját, az olvasót játékra hívó szerzőt látják őt, de az irodalmi berkeken kívülre ott sem jut el művészeté.

Talán földrajzilag és kulturálisan Esterházy prózájától a legtávolabb eső tér, amelyről ez a kötet Waseda Mika írása által beszél, a japán irodalmi mező, ahol szintén olvasható az író néhány műve. A recepció alakulásában ez a távolság a leghangsúlyosabb tényező. A japán irodalmárok ismerik, mint a magyar posztmodern képviselőjét és közép-európai értelmiségit, de visszhangja csekély, a róla kialakult kép pedig korántsem olyan árnyalt, mint az európai kultúrában.

A kötet harmadik része, amely az én olvasói nézőpontom felől a legizgalmasabbnak bizonyult, a konferenciát záró kerekasztal-beszélgetés átirata. Itt egy Görözdí Judit és Németh Gábor által vezetett társalgást olvashatunk Esterházy jó néhány fordítójával, akik érdekes elméleti és gyakorlati kérdéseket járnak körül. Hogyan lehet egyáltalán egy másik kultúrába átültetni ezt a szerzőt, aki nyelvének igazi mestere,

és aki ilyen bravúrosan játszik a szavakkal, műfajokkal, konvenciókkal? Hogyan befolyásolja a célnyelv kultúrájának közelsége vagy távolsága a fordítás menetét? Hogyan lehet egy-egy lingvokulturémát lefordítani angol, szlovák vagy épp német nyelvre? Szórakoztató és tanulságos beszélgetés születik a kérdések mentén, amelyből egyaránt okulhat irodalomtörténész, fordításkutató és akár gyakorló fordító is.

Számomra talán ezért volt leginkább érdemes elolvasni a tanulmánykötetet, hiszen itt kapcsolódik össze a recepciótörténetnek az a sok információja, adata és Esterházy-képe, amelyekről az irodalomtörténészek és kutatók számolnak be. Itt kerül előtérbe az a sokszor talán elfeledettnek, láthatatlannak tűnő szereplő is, akit úgy hívunk, műfordító, és aki nélkül – bármennyire is jó körülmények játszanak közre egy ilyen kis ország írójának népszerűsítésében, világirodalmi szcénára való léptetésében – el sem indulhatna a recepció maga.

Csorba Melinda-Erzsébet

Mi igaz és mi nem? Hírek és álhírek a közösségi oldalakon

Szász István Szilárd: A Facebook hálójában. Hírek és álhírek a közösségi oldalon. Letöltés média- és kommunikációtudományi könyvsorozat (15), Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2022.

A kolozsvári Erdélyi Múzeum-Egyesületnél 2022-ben jelent meg Szász István Szilárd *A Facebook hálójában* című kötete, amely a *Letöltés* média- és kommunikációtudományi sorozat 15. kötete. A könyv a közösségi oldalakon megjelenő hírekkel és álhírekkel, hatásukkal foglalkozik, középpontba helyezve a Facebook információgyűjtő és -terjesztő tulajdonságát. Szász István Szilárd kötete a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, a Hungarológiai Doktori Iskola keretében megvédett doktori dolgozatának rövidített, szerkesztett változata. A kötetet azoknak ajánlom, akik mélyebb betekintést szeretnének szerezni a hírek és álhírek világába, illetve a közösségi média tudat- és kultúraformáló erejét szeretnék

jobban megismerni. Ugyanakkor a könyv mindenkihez szól, hiszen rendkívül aktuális témát dolgoz fel. A szerző már a könyv elején leszögezi a tényt, miszerint „a fogyasztott híreknek életbevágó tétje van!”. Az „életbevágó” kifejezést a szó szoros értelmében prezentálja a következő elemzéseiben, amikor példaként azt a közösségi médiában elterjedt tévhitet hozza fel, miszerint a faszeszként ismert mérgező hatású metanol gyógyír lenne a koronavírusban szenvedők számára. A hír elterjedése több száz ember halálát okozta például Iránban.

A szerző a reprezentációk (információk) terjedését modellezi a társadalmi hálózatokban, illetve bizonyos személyek mentális hálózatának reprezentációformáló

Grad-Molnár-Deák Ákos (2000) – mesterszakos hallgató, Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Magyar Irodalomtudományi Intézet, Kolozsvár akos.grad@stud.ubbcluj.ro

szerepét. Amint már említettem, a közösségi oldalak közül a Facebookot állítja középpontba. Azt a közösségi médiát, mely felforgatta az információk befogadásának, terjedésének, terjesztésének kontextusát és dinamikáját is. A közösségi oldalak olyan sűrű hálózt hoztak létre, amelyben a befogadó elveszhet a rengeteg információ között, és nem tud különbséget tenni a valódi hír és az álhír között.

A kötet nagyobb fejezetei számos alfejezetre oszlanak. A *Bevezető* részben a kötet fő kérdését fogalmazza meg Szász: hogyan terjedhet a kultúra a reprezentációkon keresztül? Vagyis a szerző arra próbál választ találni, hogy az emberi cselekvések, viselkedések, magatartásformák, illetve hiedelemrendszerek hogyan reprezentálódnak az egyén elméjében, és hogyan válnak társadalmi szintű jelenséggé.

Szász István Szilárd kötetének a legmeghatározóbb eleme az egyensúly megtartása marad az elméleti és a gyakorlati rész között. Bár a bevezetőt követően két fejezet is elméleti kérdésekkel foglalkozik, a szerző úgy alapozza meg a fogalmi keretet, hogy az mindenki számára érthető legyen. Az elméleti fejezeteket követő további két fejezetben gyakorlatba ülteti a korábban felvázolt vizsgálati modelleket. Adatok gyűjt a hírekkel és álhírekkel kapcsolatosan, megvizsgálja a hiteles és kevésbé hiteles hírportálokat, feldolgozza az összegyűjtött anyagmennyiséget olyan módon, amely egyszerűbbé teszi azok megértését. Következtetéseit a szerző diagramokkal is kiegészíti, ezáltal is fokozva az információk megfoghatóságát. Pontosabban, az elméleti és gyakorlati részek folyamatosan „feltételezik és értelmezik”(15.) egymást. Ezután következik a *Szakirodalmi áttekintés* című fejezet, amelyben különböző terminusokat határoz meg, és definiálja azokat. A kutatás módszertanának meghatározásában a szerző a téma különböző szaktekintélyeit hívja segítségül. Nagyobb figyelmet fordít Dan Sperber munkásságára, és a reprezentációk magyarázatánál az ő alaptézisét használja fel. A szerző megjegyzi, hogy egyetért Sperberrel abban, hogy „egyéni agyunkat a viselkedést meghatározó nagyszámú gondolat lakja», és miközben a viselkedésünket vagy annak nyomait (pl. egy könyvet) mások megfigyelik, ez gondolatokat ébreszt a

megfigyelőkben”(53.). Ebből az alaptézisből rátér a digitális lábnyomok bemutatására, amelyről a későbbiekben még szó lesz. Szintén ebben a fejezetben kerül sor az elméleti munkák összehasonlítására, azok elemzésére, értelmezésére; Dan Sperber reprezentációértelmezése mellett beszél többek között magáról a Facebookról, illetve a kötet témáját tekintve elengedhetetlenül a hírekről és álhírekről. Ugyanitt kitér az agy felépítésére és annak működésére, valamint a neurális hálózatokra is. A kötet szerzője megjegyzi, hogy véleménye szerint „a könyvnek egyfelől erőssége, másfelől viszont gyengesége lehet inter- és multidiszciplináris megközelítési módja”(15.). Én recenzióként úgy gondolom, hogy határozottan a kötet előnyére vált a szerző által említett inter- és multidiszciplináris megközelítési mód, hiszen akárcsak a kötet írója, én is azon az alapon vagyok, hogy több tudományterület vizsgálata és elemzése több perspektívából segít rálátást adni az adott témára. Szász István Szilárd úgy gondolja, hogy több tudományterület elemzése újabb megközelítési módokat adhat, viszont a más szakterületeken való szaktudás hiánya okozhat félreértéseket, és ezzel torzíthatja a kutatás eredményeinek pontosságát. Ebben a fejezetben ismerteteti azt is, hogy mennyire könnyű az emlékek manipulálása, felhozva példának Jean Piaget-t, aki „sokáig úgy emlékezett, hogy gyerekként megpróbálták elrabolni, azonban évekkel később kiderült, hogy a történetet, amely Piaget elméjében valós emlékként élt addig, a dajkája találta ki”(37.). Szó esik a Facebookról mint olyanról, „aminek az etnográfia és antropológia keresi a helyét az online térben”(89.). A szerző különbséget tesz három fogalom között, amely a hétköznapi olvasó számára valószínűleg egygyé vált. A közösségi oldalt technikai felületként említi, a közösségi hálózatot mint az oldalon szerveződő közösséget tartja számon, illetve a közösségi médiát médiaközvetítőként jeleníti meg.

A *MyPersonality: az algoritmussal leleplezhető személyiség* című alfejezetet mindenképpen érdemesnek tartom kiemelni, mint a kötet egyik legérdekesebb kutatását bemutató részt. Az alfejezet kezdő megállapítása, hogy „a digitális lábnyomok számtalan dolgot elárulnak a felhasználókról”(103.). Véleményem szerint kevesen gondolnak bele a mindennapi használat során, hogy

konkrétan mennyit is. Ez az alfejezet tökéletes felvilágosítást nyújt arról, hogy mennyi minden kiderülhet bárkiről a digitális lábnyoma alapján. A projekt keretében önkéntes Facebook-használók adatlapjait, hozzászólásaikat, illetve az általuk lájkolt tartalmakat vizsgálták. Az adatok elemzése után 95%-os pontossággal meg tudták állapítani a vizsgált személy nemzetiségét, 93%-os pontossággal a nemét és 82%-os pontossággal a vallását. Az eredmények bemutatása után felhívja a figyelmet a digitális lábnyom alapján kapott pontos eredményekkel kapcsolatos problémára. Kiemeli, hogy aggasztó lehet, ha az említett algoritmust az emberek befolyásolására és manipulálására használják.

A harmadik fejezet címe a *Kettőshálózat-modell*, amelyben két hálózat kapcsolata általi információterjedés kerül bemutatásra. A kettőshálózat-modell a mentális hálóból és a nyilvános hálóból épül fel, amelyek biztosítják bizonyos információk terjedését az emberi agyban. Leírja, hogy a mentális háló az, amit általánosan az ember elméjének tartunk, emlékeket tárol, az előzetes tapasztalatok alapján befolyásolja az érzékelést, és képes előre modellezni a jövőbeli eseményeket a már meglévő reprezentációk alapján. A nyilvános reprezentációkról is szó esik, amely „kommunikációs szándékkal létrehozott cselekvéssorozat, tárgy, médium, szimbólum vagy jelsorozat, amely célja az egyén mentális reprezentációjának kifejezésre juttatása” (130.) Kitér arra a mindennapi esetre, amikor egy nyilvános reprezentáció a mindennapi élet tárgyává válik, azaz nem funkcionálitása szerint működik, például, amikor a televíziót csupán társasjátéktartónak vagy egy szobrot könyvtartóként használunk. Ezekkel a példákkal ábrázolja a különböző reprezentációk közötti átjárást, illetve a határvonal elmosódását az egyéni és kulturális reprezentációk között.

A negyedik, *Elemzés* című fejezetben tér rá a szerző a konkrét tények és adatok elemzésére. Különböző megbízható és kevésbé megbízható Facebook-hírporthalokat állít szembe egymással. Szász István Szilárd megjegyzi, hogy a kutatása során a legnagyobb kihívást az adatok összegyűjtése jelentette, hiszen a „Facebook hiperlinkelt struktúrája ellenáll a szisztematikus elemzésnek” (179.). A hírek és álhírek vizsgálatára a 2016-os amerikai elnökválasztás körül kialakult információhalmazt választotta,

melynek elemzéséből kiderült, hogy a kevésbé megbízható oldalak háromszor annyi „hírszemetet” publikálnak, mint a megbízható oldalak híreket. Ez szintén visszavezethető az emlékek, az információk manipulálására, mivel az álhíreket több hírportál is megosztja, az ismétlődés megkönnyíti a hazugság és a valótlan tartalmak elhíhetését, illetve a több megosztás több forrást jelent, amely így nagyobb hitelességet biztosít az álhírek olvasói számára.

Az utolsó rész a *Következtetések*, amelyben a közösségi oldalak szerepét boncolgatja a reprezentációs és mentális hálókat illetően: a közösségi oldalak lehetővé teszik a többterű kommunikációt, az információterjedés hihetetlen sebességgel valósul meg, bárki számára elérhető szinte bármilyen információ, bárhol és bármikor elérhetővé válnak a nyilvános reprezentációkhoz való hozzáférések, illetve egy nyilvános reprezentáció létrehozása egyetlen gombnyomással megvalósítható. A szerző bevezeti a „kevert valóság” fogalmát, amely az elszaporodó álhírek és összeesküvés-elméletek miatt jött létre. Ezek az álhírek és elméletek keverednek a realitással, az elme számára egy olyan irreális valóságot létrehozva, amelyekben a valóság reprezentációi szétválaszthatatlanul keverednek az álhírekből származó mentális reprezentációkkal. Ezáltal egy olyan rendszer jön létre a fejünkben, amely keveri a valóságot a valótlanlannal, és ez a kombinált rendszer korunk emberének ismertetőjegyévé válik.

Fel szeretném hívni az olvasók figyelmét a kötet végén található *Fogalomtárra*, amelyben minden olyan szó rövidebb definíciója megtalálható, mely a kötet elemzése szempontjából elengedhetetlen.

Szász István Szilárd *A Facebook hálójában* című könyve összefoglalja mindazt, ami a 21. századi ember szempontjából releváns a közösségi oldalak használatával kapcsolatban: a hírek és álhírek rengetegét, különböző kultúrák és információk átalakulását, valamint a olvasó saját digitális lábnyomának jelentőségét. Véleményem szerint ez a kötet időtálló, mivel a jövőben akarva-akaratlanul is találkozunk az olvasó azokkal a problémákkal, amelyeket Szász István Szilárd vizsgált a könyvében.

Grad-Molnár-Deák Ákos